

ارتباط ترکیب هیئت‌مدیره با مدیریت سود

سعید محمودزاده باغبانی^{*1}

1. مربی گروه حسابداری دانشگاه پیام نور

دریافت: (1393/02/26) پذیرش: (1393/04/15)

The Association Between Board Composition and Earnings Management

Saeed Mahmoudzadeh Baghbani^{*1}

1. Instructor Department of Accounting Payame Noor University

Received: (2014/05/16) Accepted: (2014/07/06)

Abstract

A board of directors is a body of elected or appointed members who jointly oversee the activities of an organization. In this study, the association between board composition and earnings management is examined. Earnings management, in accounting Literature, is the act of intentionally influencing the process of financial reporting to obtain some private gain. In this article, the information of 80 companies listed in Tehran Stock Exchange for the period 1386 to 1391 were studied. Board composition has been measured by board size, board independence, and CEO-duality. Modified Jones Model has been used to determine the earnings management. Correlation matrix and Common effect model findings indicate the presence of positive relationship between CEO-duality and earnings management while we did not get statistically significant relationship between board size and board independence with earnings management.

Keywords

Earnings Management, board composition, Board Size, Board Independence, CEO-Duality

چکیده

هیئت‌مدیره شرکت‌ها، شورایی از اعضای انتخاب‌شده یا انتصاب‌شده است که سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری کلان سازمان را بر عهده دارند. در این پژوهش ارتباط ترکیب هیئت‌مدیره با مدیریت سود مورد بررسی قرار گرفته است. مدیریت سود در ادبیات حسابداری به اقدامات عملی مؤثر در فرایند گزارشگری مالی برای به دست آوردن برخی منافع شخصی اطلاق می‌شود. در این مقاله از اطلاعات ۸۰ شرکت پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران در بین سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۱ استفاده گردیده است و از متغیرهای اندازه هیئت‌مدیره، استقلال هیئت‌مدیره و دوگانگی وظیفه مدیرعامل به‌عنوان ترکیب هیئت‌مدیره و از مدل تعدیل شده جونز برای تعیین مدیریت سود استفاده شده است. نتایج ماتریس همبستگی و مدل رگرسیونی نشان می‌دهد که بین دوگانگی وظیفه مدیرعامل و مدیریت سود ارتباط مثبت وجود دارد. این در حالی است که رابطه‌ای بین اندازه و استقلال هیئت‌مدیره با مدیریت سود مشاهده نگردید.

واژه‌های کلیدی

مدیریت سود، ترکیب هیئت‌مدیره، اندازه هیئت‌مدیره، استقلال هیئت‌مدیره، دوگانگی وظیفه مدیرعامل

*Corresponding Author: Saeed Mahmoudzadeh Baghbani

E-mail: saeed.a1362@yahoo.com

*نویسنده مسئول: سعید محمودزاده باغبانی

پست الکترونیک: saeed.m1362@gmail.com

مقدمه

هدف صورت‌های مالی، ارائه اطلاعاتی قابل اتکا درباره وضعیت، عملکرد و انعطاف‌پذیری مالی است که برای استفاده‌کنندگان صورت‌های مالی در اتخاذ تصمیمات اقتصادی، مفید واقع شود؛ بنابراین می‌توان گفت در صورت دستکاری صورت‌های مالی، به هدف و فلسفه وجودی صورت‌های مالی خدشه وارد می‌شود. مدیریت سود از مباحثی است که در حوزه ادبیات حسابداری مطرح است. این مبحث از حدود ابتدای قرن بیستم به بعد با تحقیقات مختلفی توسط صاحب‌نظران رشته حسابداری شکل گرفت. هر یک از پژوهش‌ها از ابعاد خاصی و با عبارتهای متفاوتی نظیر دستکاری سود، هموارسازی سود و در نهایت مدیریت سود به موضوع پرداخته‌اند. به‌علاوه وجود بسترهایی چون تضاد منافع و عدم تقارن اطلاعاتی بین مالکیت و مدیریت از یک‌طرف و بروز رسوایی‌های مالی از طرف دیگر، بر اهمیت موضوع مدیریت سود افزوده‌اند.

در مورد تعریف مدیریت سود، توافق عمومی وجود ندارد و تعاریف متعددی از دیدگاه‌های مختلف ارائه شده است. در این پژوهش، تعریف ارائه شده توسط جونز و شارما^۱ (۲۰۰۱) به کار برده می‌شود، آنها بیان می‌کنند که مدیریت سود زمانی اتفاق می‌افتد که مدیران با استفاده از قضاوت در گزارشگری مالی و ساختار مبادلات جهت گمراه نمودن بعضی از ذینفعان درباره عملکرد اقتصادی شرکت یا تحت تأثیر قرار دادن نتایج قراردادی که به ارقام حسابداری گزارش شده وابسته است، در گزارشگری مالی تغییر ایجاد کنند.

در همین راستا پژوهش‌های متعددی نشان می‌دهد که مکانیسم‌های قوی حاکمیت شرکتی ظرفیت مدیران برای مدیریت سود را کاهش می‌دهد (بیسنل و دیگران^۲، ۲۰۰۵). حاکمیت شرکتی مجموعه‌ای از مکانیسم‌های کنترلی درون-شرکتی و برون‌شرکتی است که تعادل مناسب میان حقوق صاحبان سهام از یک‌سو و نیازها و اختیارات هیئت‌مدیره را از سوی دیگر برقرار می‌نماید و در نهایت این مکانیسم‌ها اطمینان معقولی را برای صاحبان سهام و تهیه‌کنندگان منابع مالی و سایر گروه‌های ذینفع فراهم می‌نماید مبنی بر اینکه سرمایه‌گذاری‌شان با سود معقولی برگشت شده و مکانیسم ارزش‌آفرینی لحاظ خواهد شد (کریمی و اشرفی، ۱۳۹۰). توجه اصلی و مهم مکانیسم‌های حاکمیت شرکتی بر بهبود گزارشگری مالی برای

ایجاد هیئت‌مدیره کارا و مؤثر است. براساس پژوهش‌های صورت گرفته در آمریکا و انگلستان، هیئت‌مدیره شرکت منبعی اصلی برای کنترل و دستکاری‌های سود و کیفیت صورت‌های مالی است؛ اما میزان این کنترل‌ها به ویژگی‌های هیئت‌مدیره شرکت شامل پاداش هیئت‌مدیره، اندازه هیئت‌مدیره، مالکیت هیئت‌مدیره، تعداد مدیران و دوگانگی وظایف هیئت‌مدیره شرکت وابسته است. همچنین اعتبار گزارش‌های مالی به کارایی و استقلال هیئت‌مدیره شرکت‌ها بستگی دارد. این سؤال که چه میزان از این ویژگی‌ها دستکاری سود را تحت تأثیر قرار می‌دهد، قابل بحث است (مرادزاده فرد و دیگران، ۱۳۹۱).

هدف این پژوهش، بررسی ارتباط ترکیب هیئت‌مدیره با مدیریت سود است. بدین منظور از اندازه هیئت‌مدیره، استقلال اعضای هیئت‌مدیره و دوگانگی وظیفه مدیرعامل به‌عنوان متغیرهای ترکیب هیئت‌مدیره استفاده می‌شود. در ادامه مقاله ضمن بسط رابطه نظری بین هر یک از متغیرهای ترکیب هیئت‌مدیره با مدیریت سود، به مرور ادبیات پژوهش نیز پرداخته شده است.

چارچوب نظری و پیشینه پژوهش

اندازه هیئت‌مدیره و مدیریت سود

ادبیات نظری دو دیدگاه متضاد پیرامون نقش اندازه هیئت‌مدیره بر عملکرد هیئت‌مدیره دارد. دیدگاه اول بیان می‌دارد که هیئت‌مدیره با تعداد اعضای زیاد باعث به وجود آمدن مشکلات نمایندگی می‌شود؛ زیرا ممکن است تعدادی از اعضای هیئت‌مدیره به‌عنوان افراد بی‌منفعت عمل نمایند و همچنین کنترل و نظارت بر مدیرعامل به صورت کارا صورت نگیرد. از سوی دیگر دیدگاه دوم بیان می‌دارد که هیئت‌مدیره کوچک‌تر از مزیت‌ها و منافع نظرات و پیشنهادهای تخصصی و متنوع که در هیئت‌مدیره بزرگ‌تر وجود دارد، محروم است. یک هیئت‌مدیره با تعداد اعضای کم ممکن است توسط مدیرعامل آسان‌تر کنترل شود در حالی که نفوذ و سیطره مدیرعامل بر یک هیئت‌مدیره با تعداد اعضای بیشتر دشوارتر است. با در نظر گرفتن این موضوع که نقش اصلی هیئت‌مدیره نظارت بر مدیریت است، پژوهش‌ها در زمینه اندازه هیئت‌مدیره فقط از

در نظریه نمایندگی، پست‌های مدیریت عامل و ریاست هیئت‌مدیره باید کاملاً جدا از یکدیگر باشد تا کنترل مستقل و وظایف نظارتی هیئت‌مدیره در شرکت افزایش یابد. تفویض پست ریاست هیئت‌مدیره و مدیریت عامل به دو شخص مجزا موجب کاهش قدرت مدیرعامل در کل مجموعه و افزایش توانایی هیئت‌مدیره در اجرای وظایف نظارتی خود به نحو مطلوب می‌شود. به عبارتی هیئت‌مدیره در بررسی و ارزیابی عملکرد مدیرعامل و نظارت بر عملکرد شرکت آزادی عمل خواهد داشت که نتیجه آن تأثیر مثبت بر عملکرد شرکت است. چانگ و سان (۲۰۰۹) در پژوهشی به این نتیجه رسیدند که دوگانگی وظیفه مدیرعامل ممکن است وظیفه امانت‌داری هیئت‌مدیره در نظارت بر گزارشگری مالی را به مخاطره اندازد. آنها همچنین عنوان نمودند دوگانگی وظیفه مدیرعامل می‌تواند به طور بالقوه ریسک تصمیم‌گیرنده نهایی بودن مدیرعامل در زمینه گزارشگری مالی را افزایش دهد که در نتیجه ممکن است هزینه نظارت بر رفتار مدیریت سود را افزایش دهد. کلین (۲۰۰۲)، کارسلو و ناگی^۸ (۲۰۰۴) و سرکار و دیگران^۹ (۲۰۰۸)، در پژوهش‌های خود نشان دادند که در شرکت‌هایی که مدیرعامل، رئیس هیئت‌مدیره نیز است، مدیریت سود افزایش می‌یابد.

فرضیه‌های پژوهش

- ۱- اندازه هیئت‌مدیره بر مدیریت سود تأثیر دارد.
- ۲- استقلال هیئت‌مدیره بر مدیریت سود تأثیر دارد.
- ۳- دوگانگی وظیفه مدیرعامل بر مدیریت سود تأثیر دارد.

جامعه و نمونه آماری

جامعه آماری مورد بررسی در این پژوهش شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بوده و دوره مورد پژوهش نیز سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۱ است. در این پژوهش از روش حذفی سیستماتیک برای رسیدن به نمونه استفاده گردیده و

منظر نظارت مورد بررسی قرار می‌گیرد. ژی و دیگران^۱ (۲۰۰۳) به این نتیجه رسیدند که تعداد بیشتر اعضای هیئت‌مدیره با سطوح پایین مدیریت سود ارتباط دارد. ابوت و دیگران^۲ (۲۰۰۰) نیز رابطه‌ای بین اندازه هیئت‌مدیره و احتمال تقلب مشاهده نکردند. کولتن و دیگران^۳ (۲۰۰۱) فرضیه رابطه منفی بین اندازه هیئت‌مدیره و احتمال مدیریت فرصت‌طلبانه سود را تأیید کردند. هر چند که کوکی و دیگران^۴ (۲۰۱۱) اظهار کردند که بین اندازه هیئت‌مدیره و مدیریت سود رابطه مثبتی وجود دارد.

استقلال هیئت‌مدیره و مدیریت سود

استقلال هیئت‌مدیره و کمیته حسابرسی از جمله عوامل مهم برای عملکرد خوب حاکمیت شرکتی محسوب می‌شود. مدیریت سود به طور معکوسی با استقلال هیئت‌مدیره و کمیته حسابرسی مرتبط بوده و زمانی که کمیته حسابرسی دارای فعالیت بیشتری است، این رابطه قوی‌تر است. برای این که هیئت‌مدیره در کنترل مدیریت سود دارای کارایی لازم باشد، استقلال اعضای هیئت‌مدیره و کمیته‌های فرعی آنها از یکدیگر دارای اهمیت بالایی است. باور عمومی بر این است که هیئت‌مدیره زمانی که از استقلال بیشتری برخوردار است، نظارت مؤثرتری بر مدیران اجرایی اعمال می‌کند (پیسنل و دیگران، ۲۰۰۰ و کلین^۵، ۲۰۰۲). کلین (۲۰۰۲) شواهدی را در رابطه با استقلال اعضای هیئت‌مدیره و دستکاری سود فراهم آورد که نشان می‌داد شرکت‌هایی که دارای اعضای هیئت‌مدیره مستقل از مدیران اجرایی بودند، اقلام تعهدی غیرعادی کمتری گزارش کرده‌اند. پیسنل و دیگران (۲۰۰۰) در پژوهشی با نمونه‌برداری از شرکت‌های انگلیسی به این نتیجه رسیدند که با افزایش نسبت اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره احتمال وجود اقلام تعهدی افزایش دهنده سود، کاهش می‌یابد. چترو و دیگران^۶ (۲۰۰۱) در پژوهشی دریافتند که هیئت‌مدیره مستقل فعالیت مدیریت سود را محدود می‌کند. همچنین چانگ و سان^۷ (۲۰۰۹) به رابطه منفی معنی‌داری بین استقلال هیئت‌مدیره و اقلام تعهدی غیرعادی رسیدند.

دوگانگی وظیفه مدیرعامل و مدیریت سود

6. Chtourou et al.
7. Chang and Sun
8. Carcello and Nagy
9. Sarkar et al.

1. Xie et al.
2. Abbott et al.
3. Coulton et al.
4. Kouki et al.
5. Klein

شرکت‌های دارای وقفه معاملاتی بیش از ۶ ماه و شرکت‌های سرمایه‌گذاری و واسطه‌گری مالی حذف و ۸۰ شرکت به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شد.

فاصله سال‌های پژوهش به دست می‌آید. سپس ضرایب به دست آمده از مدل ۲ در مدل ۳ به کار می‌رود تا ارقام تعهدی غیراختیاری به شرح زیر به دست آید:

مدل ۳

$$DA_{i,t} = \frac{TA_{i,t}}{A_{i,t-1}} - NDA_{i,t}$$

در این مدل:

$NDA_{i,t}$: ارقام تعهدی غیراختیاری شرکت i در سال t
 $\Delta REC_{i,t}$: تغییر در حساب‌های دریافتی (تفاوت حساب‌های دریافتی پایان هر سال با حساب‌های دریافتی ابتدای همان سال) شرکت i در سال t
 از تفاضل جمع ارقام تعهدی و ارقام تعهدی غیراختیاری، ارقام تعهدی اختیاری به شرح زیر به دست می‌آید:

مدل ۴

$$NDA_{i,t} = \alpha_0 \left(\frac{1}{A_{i,t-1}} \right) + \beta_1 \frac{(\Delta REV_{i,t} - \Delta REC_{i,t})}{A_{i,t-1}} + \beta_2 \frac{PPE_{i,t}}{A_{i,t-1}}$$

در این مدل:

$DA_{i,t}$: ارقام تعهدی اختیاری شرکت i در سال t
 $NDA_{i,t}$: ارقام تعهدی غیراختیاری شرکت i در سال t

متغیرهای مستقل

- ۱- اندازه هیئت‌مدیره: در پژوهش حاضر، منظور از اندازه هیئت‌مدیره، تعداد اعضای هیئت‌مدیره شرکت است.
- ۲- استقلال هیئت‌مدیره: عضو اجرایی هیئت‌مدیره «عضو موظف» و عضو غیراجرایی هیئت‌مدیره «عضو غیرموظف» نامیده می‌شود. در پژوهش حاضر از نسبت مدیران غیرموظف هیئت‌مدیره به کل اعضاء برای سنجش میزان استقلال اعضای هیئت‌مدیره استفاده شده است. عضو غیرموظف هیئت‌مدیره، عضوی است که فاقد مسئولیت اجرایی در شرکت می‌باشد.
- ۳- دوگانگی وظیفه مدیرعامل: اگر مدیرعامل شرکت، رئیس هیئت‌مدیره آن نیز باشد، به این وضعیت دوگانگی وظیفه مدیرعامل اطلاق می‌گردد. در پژوهش حاضر از یک متغیر

اندازه‌گیری متغیرها

متغیر وابسته

در پژوهش حاضر ارقام تعهدی اختیاری به‌عنوان شاخص سنجش مدیریت سود مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. در این پژوهش برای محاسبه ارقام تعهدی اختیاری از مدل تعدیل شده جونز ارائه شده توسط دیچو و همکاران استفاده گردیده است.

مدل تعدیل شده جونز

جمع ارقام تعهدی از دو طریق ترازنامه‌ای و سود و زیانی قابل محاسبه است. در این پژوهش جمع ارقام تعهدی از طریق سود و زیان به شرح زیر محاسبه می‌شود:

مدل ۱

$$TA_{i,t} = EARN_{i,t} - CFO_{i,t}$$

در این مدل:

$TA_{i,t}$: جمع ارقام تعهدی شرکت i در سال t
 $EARN_{i,t}$: سود قبل از ارقام غیرمترقبه شرکت i در سال t
 $CFO_{i,t}$: وجه‌نقد عملیاتی (جریان‌های نقدی ناشی از فعالیت‌های عملیاتی) شرکت i در سال t
 سپس مدل زیر در مورد کل ارقام تعهدی برآزش می‌شود. به منظور استاندارد کردن اعداد و ارقام و سهولت محاسبات، دو طرف معادله بر دارایی‌های اول دوره تقسیم خواهد شد.

مدل ۲

$$\frac{TA_{i,t}}{A_{i,t-1}} = \alpha_0 \left(\frac{1}{A_{i,t-1}} \right) + \beta_1 \frac{\Delta REV_{i,t}}{A_{i,t-1}} + \beta_2 \frac{PPE_{i,t}}{A_{i,t-1}} + \varepsilon_{i,t}$$

در این مدل:

$\Delta REV_{i,t}$: تغییر در درآمد سالانه (تفاوت درآمد سال جاری با درآمد سال گذشته) شرکت i در سال t
 $PPE_{i,t}$: اموال و ماشین‌آلات (دارایی‌های ثابت هر سال پس از کسر استهلاک انباشته) شرکت i در سال t

$DA_{i,t}$: (معیار مدیریت سود) میزان اقلام تعهدی اختیاری شرکت i در سال t

$BFSIZE_{i,t}$: (اندازه هیئت مدیره) تعداد اعضای هیئت مدیره شرکت i در سال t

$BIND_{i,t}$: (استقلال هیئت مدیره) نسبت اعضای غیرموظف به کل اعضای هیئت مدیره شرکت i در سال t

$DUAL_{i,t}$: (دوگانگی وظیفه مدیرعامل) متغیر مجازی صفر و یک، بدین صورت که اگر مدیرعامل شرکت i در سال t ، رئیس هیئت مدیره نیز باشد، مقدار متغیر برابر یک و در غیر این صورت صفر منظور می گردد.

$LEV_{i,t}$: (اهرم) نسبت جمع بدهی های جاری و بلندمدت در پایان دوره مالی به ارزش بازار سرمایه اول دوره مالی شرکت i در سال t

$FFSIZE_{i,t}$: (اندازه شرکت) لگاریتم طبیعی ارزش بازار سرمایه در پایان دوره مالی شرکت i در سال t

$MTB_{i,t}$: نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری سرمایه در پایان دوره مالی شرکت i در سال t

آزمون پیش فرض های مدل رگرسیون خطی

در پژوهش حاضر، آزمون پیش فرض های استفاده از مدل رگرسیون شامل: آزمون نرمال بودن داده ها، آزمون دوربین - واتسون، آزمون نرمال بودن خطاها و آزمون هم خطی مورد بررسی قرار گرفته است، در حقیقت استفاده از روش رگرسیون خطی زمانی امکان پذیر است که شرایط زیر وجود داشته باشد:

۱- کلیه داده ها (متغیرها) دارای توزیع نرمال باشد (آزمون نرمال بودن داده ها): برای آزمون نرمال بودن داده ها از روش کولموگوروف - اسمیرنوف (K-S) استفاده شده است. در این پژوهش در بعضی مواقع برای نرمال کردن داده ها از لگاریتم طبیعی ($\ln$) استفاده شده است و در نهایت توزیع داده ها در حد قابل قبولی نرمال شده است. نتایج این آزمون به طور خلاصه در جدول شماره ۱ آورده شده است.

مجازی دووجهی صفر و یک برای سنجش دوگانگی وظیفه مدیرعامل استفاده شده است.

متغیرهای کنترلی

در این پژوهش از سه متغیر اندازه شرکت، اهرم و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری بعنوان متغیرهای کنترلی استفاده شده است.

روش پژوهش

غالب مطالعه های پژوهشی روش یا راهکاری را نشان می دهد که به سادگی قابل تشخیص است و شامل رویه های مشترک ویژه ای مانند بیان مسئله، جمع آوری اطلاعات و نتیجه گیری می باشد.

روش گردآوری داده ها

جهت جمع آوری اطلاعات لازم برای آزمون فرضیه ها از روش کتابخانه ای استفاده شده و داده های پژوهش از گزارش های منتشر شده توسط سازمان بورس اوراق بهادار تهران، بسته نرم افزاری تدبیرپرداز و سایت های www.rdis.ir و www.irbourse.com گردآوری شده است.

مدل پژوهش

در آزمون فرضیه های پژوهش به منظور تعیین رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته از مدل رگرسیون کمترین مربعات خطا استفاده شده است. در مدل رگرسیون خطی، رابطه متغیر وابسته مدیریت سود با متغیرهای مستقل و کنترلی به صورت زیر است:

مدل ۵

در این مدل:

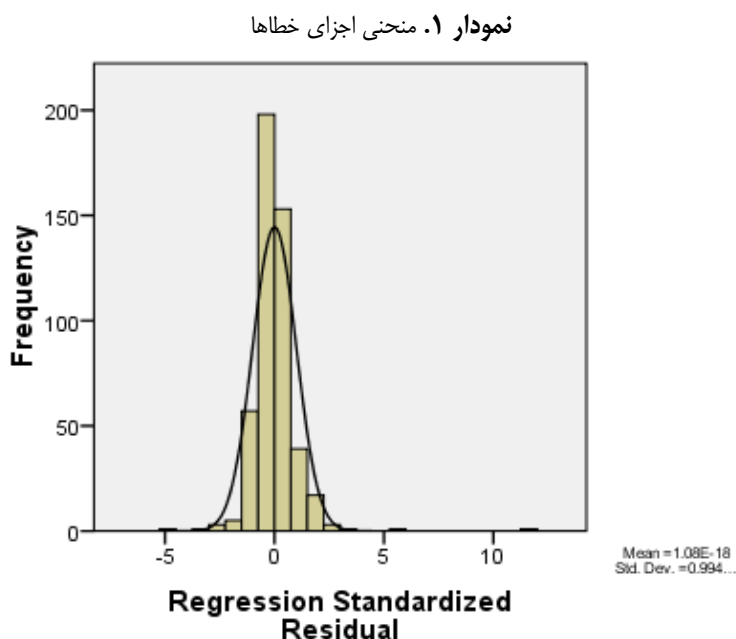
$$DA_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 BFSIZE_{i,t} + \beta_2 BIND_{i,t} + \beta_3 DUAL_{i,t} + \beta_4 LEV_{i,t} + \beta_5 FFSIZE_{i,t} + \beta_6 MTB_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

جدول ۱. نتایج آزمون K-S

MTB	FFSIZE	LEV	BIND	BFSIZE	DA	
۰/۱۸۶۹	۱/۱۶۸	۱/۱۸۶	۱/۲۶۹	۰/۹۳۱	۱/۲۲۱	آماره Z
۰/۴۳۷	۰/۱۶۴	۰/۱۵۴	۰/۰۸۰	۰/۳۵۲	۰/۱۰۱	P-Value

۳- توزیع خطاها نرمال و با میانگین صفر باشد (آزمون نرمال بودن خطاها): به منظور بررسی این مسئله باید نمودارهای توزیع داده‌ها و نرمال آنها رسم شود و سپس بین دو نمودار مقایسه انجام شود. در نمودار ۱ منحنی اجزای خطاها برای کل مشاهدات نشان داده شده و حاکی از توزیع تقریباً نرمال است. همچنین مقدار میانگین ارائه شده در سمت راست نمودار بسیار کوچک (نزدیک به صفر) و انحراف معیار نزدیک به یک است.

۲- بین خطاهای مدل همبستگی وجود نداشته باشد (آزمون دوربین - واتسون): این موضوع با استفاده از آزمون دوربین - واتسون صورت می‌پذیرد. چنانچه این آماره در بازه $1/5$ تا $2/5$ قرار گیرد، فرض صفر که حاکی از عدم همبستگی بین خطاهاست، پذیرفته می‌شود. با توجه به جدول ۴ می‌توان نتیجه گرفت که اجزای خطا در مدل برازش شده رگرسیون مستقل از هم هستند.

باشد مشکل هم خطی در مدل شدید است و بیانگر وجود مشکل اساسی در استفاده از رگرسیون است. با توجه به جدول شماره ۴ بین متغیرهای مستقل رابطه هم خطی وجود ندارد.

۴- بین متغیرهای مستقل همبستگی وجود نداشته باشد (آزمون هم خطی): در نتایج آزمون هم خطی اگر مقدار عامل تورم واریانس (VIF) بین عدد ۵ تا ۱۰ باشد، هم خطی بین متغیرهای مستقل وجود دارد و اگر مقدار VIF بیشتر از ۱۰

جدول ۲. آمار توصیفی

متغیرها	میانگین	میانه	انحراف معیار
BSIZE	۵/۱۴	۵	۰/۴۱
BIND	۰/۵۹	۰/۶۰	۰/۱۸
DUAL	۰/۴۶	۰	۰/۴۸
LEV	۱/۵۸	۰/۹۶	۱/۸۵
FSIZE	۱۰/۰۷	۱۱/۴۸	۰/۶۵
MTB	۴/۳۱	۲/۵۳	۶/۱۴

یافته‌های پژوهش

آمار توصیفی

در اولین گام برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، آماره‌های توصیفی داده‌های تحت مطالعه محاسبه می‌گردد. اطلاعات مربوط به جدول ۲ نشان می‌دهد که حدود ۴۶ درصد از مدیران عامل شرکت‌ها، بعنوان رئیس هیئت‌مدیره نیز فعالیت می‌کنند که این امر می‌تواند بنا بر گزارش‌های کمیته کدبری و هیگز احتمال رسوایی‌های مالی و حسابداری در این نوع شرکت‌ها را افزایش

دهد. همچنین در این جدول مشاهده می‌شود که متغیرهای کنترلی اندازه شرکت و نسبت ارزش بازار به دفتری سرمایه دارای پراکندگی نسبتاً بالایی می‌باشند.

ماتریس همبستگی

بعد از ارائه آمار توصیفی، به بررسی رابطه بین متغیرهای پژوهش پرداخته شده است. جدول شماره ۳ نشان‌دهنده ماتریس همبستگی پیرسون بین متغیرهاست.

جدول ۳. همبستگی بین متغیرها

متغیرها	DA	BSIZE	BIND	DUAL	LEV	FSIZE	MTB
DA	۱						
BSIZE	۰/۰۹	۱					
BIND	-۰/۱۲	۰/۲۲	۱				
DUAL	۰/۲۲	۰/۱۸	-۰/۲۱	۱			
LEV	-۰/۲۵	-۰/۱۷	-۰/۳۲	-۰/۱۷	۱		
FSIZE	۰/۱۹	۰/۱۲	۰/۳۹	۰/۰۹	-۰/۲۹	۱	
MTB	-۰/۱۴	-۰/۱۹	۰/۲۵	-۰/۱۴	-۰/۲۹	۰/۳۷	۱

جدول ۴. برازش مدل

متغیر وابسته: اقلام تعهدی اختیاری

متغیرها	Coefficient	T statistics	Prob.	VIF
Intercept	۰/۵۰۵	۷/۱۴	۰/۰۰۰	-
BSIZE	-۰/۰۰۲	۱/۰۵	۰/۲۹۲	۱/۱۴۵
BIND	-۰/۲۶۴	-۱/۲۱	۰/۲۲۴	۱/۲۴۷
DUAL	۰/۰۴۱	۲/۲۳۴	۰/۰۲۶	۱/۲۵۴
LEV	-۰/۱۹۲	-۴/۰۸۹	۰/۰۰۰	۱/۳۰۳
FSIZE	۰/۰۶۲	۲/۱۳۵	۰/۰۳۳	۱/۲۶۸
MTB	-۰/۱۱۸	-۱/۶۴۲	۰/۱۰۱	۱/۱۹۶
F Statistics=25.41		R-squared=0.285		Durbin-Watson Stat=1.86
Prob. (F-Statistic)=0.000		Adjusted R-squared=0.263		N=480

شرکت‌ها معتقدند که حاکمیت شرکتی مناسب، مدیریت و کنترل اثربخش واحدهای تجاری را تسهیل می‌کند و از این‌رو قادر به ارائه بازده بهینه برای کلیه ذینفعان می‌باشند. در این میان جایگاه هیئت‌مدیره شرکت به‌عنوان نهاد هدایت‌کننده‌ای که نقش مراقبت و نظارت بر کار مدیران اجرایی را به‌منظور حفظ منافع ذینفعان بر عهده دارد، دارای اهمیت ویژه‌ای است.

در این پژوهش به بررسی ارتباط بین ترکیب هیئت‌مدیره و مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران بین سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۱ پرداخته شد. اندازه هیئت‌مدیره، استقلال هیئت‌مدیره و دوگانگی وظیفه مدیرعامل بعنوان متغیرهای ترکیب هیئت‌مدیره و اقلام تعهدی اختیاری به‌عنوان شاخص مدیریت سود در نظر گرفته شد. یکی از مهمترین عوامل تأثیرگذار بر سلامت فرآیند حسابداری و گزارشگری مالی، ترکیب اعضای هیئت‌مدیره است. مسئولیت هیئت‌مدیره، فراهم کردن نظارت مستقل بر عملکرد مدیران اجرائی و الزام مدیران به پاسخگویی در قبال سهامداران است. باور عمومی بر این است که هیئت‌مدیره زمانی که از استقلال بیشتری برخوردار است، نظارت مؤثرتری بر مدیران اجرائی اعمال می‌کند.

نتایج پژوهش، رابطه معنی‌داری بین استقلال هیئت‌مدیره و مدیریت سود را نشان نداد. برای تفسیر این نتیجه می‌توان چندین دلیل ارائه داد؛ دلیل اول اینکه، مدیران غیراجرائی در شرکت‌های ایرانی فاقد تخصص مالی در زمینه شناسایی رفتارهای فرصت‌طلبانه مدیران هستند و در تجزیه و ارزیابی اطلاعات در این زمینه دانش کافی ندارند. در حقیقت کارایی مدیران به آگاهی و شناخت آنها از رفتارهای مدیریت سود بستگی کامل دارد. دلیل دوم می‌تواند به عدم استقلال کامل مدیران غیراجرائی شرکت مربوط باشد. شاید رابطه دوستی بین مدیران غیراجرائی با مدیران اجرائی شرکت دلیل عدم کارایی آنها در شناسایی رفتارهای مدیریت سود باشد. مطابق یافته‌های پژوهش، بین دوگانگی وظیفه مدیرعامل و مدیریت سود رابطه مثبت وجود دارد. به عبارت بهتر اگر مدیرعامل شرکت رئیس هیئت‌مدیره آن نیز باشد، احتمال مدیریت سود افزایش می‌یابد. یک دلیل احتمالی برای این امر آن است که دوگانگی وظیفه مدیرعامل کارایی هیئت‌مدیره را کاهش می‌دهد. در نهایت در این پژوهش رابطه‌ای بین اندازه هیئت‌مدیره و مدیریت سود مشاهده نگردید. البته در این پژوهش آثار برخی متغیرهای

با توجه به داده‌های جدول ۳، بین متغیر دوگانگی وظیفه مدیرعامل و اقلام تعهدی اختیاری (شاخص مدیریت سود) رابطه معنی‌دار وجود دارد، این در حالی است که بین سایر متغیرهای هیئت‌مدیره و اقلام تعهدی اختیاری رابطه‌ای مشاهده نگردید.

برازش مدل پژوهش

جدول ۴، تأثیر متغیرهای ترکیب هیئت‌مدیره بر مدیریت سود را نشان می‌دهد.

با توجه به مقدار آماره $F(25/41)$ و سطح معنی‌داری آن ($0/000$) اعتبار مدل تأیید می‌شود. همچنین بیشترین مقدار برای عامل تورش واریانس (VIF) فقط $1/303$ است و نشان می‌دهد که مشکل هم‌خطی در مدل وجود ندارد. با توجه به مقدار و سطح معنی‌داری ضریب متغیر اندازه هیئت‌مدیره (BSIZE) رابطه معنی‌داری بین این متغیر و مدیریت سود دیده نمی‌شود، بنابراین فرضیه اول پژوهش با اطمینان ۹۵ درصد رد می‌شود.

نتایج این پژوهش با پژوهش‌های انجام شده توسط کولتن و دیگران (۲۰۰۱)، ژی و دیگران (۲۰۰۳) و کوکی و دیگران (۲۰۱۱) که به رابطه معنی‌دار بین متغیرهای اندازه هیئت‌مدیره و مدیریت سود رسیده‌اند، مغایر است. همچنین با توجه مقدار و ضریب متغیر استقلال هیئت‌مدیره (BIND) رابطه معنی‌داری بین این متغیر و مدیریت سود مشاهده نگردید و فرضیه دوم پژوهش نیز رد شد.

نتایج با یافته‌های چترو و دیگران (۲۰۰۱)، کلین (۲۰۰۲) و چانگ و دیگران (۲۰۰۹) که به رابطه منفی بین متغیرهای استقلال هیئت‌مدیره و مدیریت سود رسیده‌اند، مطابقت ندارد. در نهایت با توجه به مقدار آماره t و سطح معنی‌داری ضریب متغیر دوگانگی وظیفه هیئت‌مدیره (DUAL)، ارتباط مثبتی بین این متغیر با مدیریت سود دیده می‌شود، در حقیقت در شرکت‌هایی که رئیس هیئت‌مدیره بعنوان مدیرعامل فعالیت می‌کند، مدیریت سود بیشتر اتفاق می‌افتد، لذا فرضیه سوم پژوهش با اطمینان ۹۵ درصد رد نمی‌شود.

یافته‌های این پژوهش با پژوهش کلین (۲۰۰۲)، کارسلو و ناگی (۲۰۰۴) و سرکار و دیگران (۲۰۰۸) همسو است. در بین متغیرهای کنترلی نیز، بین متغیر اندازه هیئت‌مدیره با مدیریت سود ارتباط مثبت و بین اهرم و مدیریت سود ارتباط منفی مشاهده می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

کنترلی نیز بر مدیریت سود مورد بررسی قرار گرفت که نتایج نشان‌دهنده این مطلب بود که در شرکت‌های بزرگ احتمال مدیریت سود افزایش می‌یابد. همچنین در شرکت‌هایی که میزان اهرم بالاتری در ساختار سرمایه خود دارند، مدیریت سود کاهش می‌یابد.

پیشنهاد‌های کاربردی

- در فرآیند مدیریت سود، مدیران سعی می‌کنند اخبار بد را در داخل شرکت انباشت کرده، آن را افشاء نکنند. هنگامی که این توده اخبار منفی انباشته به نقطه اوج خود می‌رسد، به یکباره وارد بازار شده و منجر به سقوط قیمت سهام می‌شود. بر این اساس می‌توان اظهار کرد که رویه‌های محافظه‌کارانه می‌تواند یکی از رویه‌هایی باشد که در برابر انگیزه‌های مدیریت در جهت پنهان نمودن اخبار بد مقاومت نماید. در حقیقت به نظر می‌رسد، اعمال محافظه‌کاری در رویه‌های گزارشگری مالی بتواند یکی از جنبه‌های مؤثر در جلوگیری از افت یکباره قیمت سهام گردد و باعث کاهش خسارت و زیان سرمایه‌گذاران در بورس شود.

- به مدیران غیرموظف شرکت‌ها پیشنهاد می‌شود با وظایف و نقش خود بیشتر آشنا شوند تا بتوانند نقش مؤثری را در امر حاکمیت شرکت‌ها ایفا کنند. همچنین به سرمایه‌گذاران پیشنهاد می‌شود که اهرم را صرفاً به‌عنوان عامل منفی تلقی نکنند و در تجزیه و تحلیل سود شرکت‌ها به میزان اهرم مالی آنها نیز توجه داشته باشند.

منابع

- کریمی، فرزاد و اشرافی، مهدی. (۱۳۹۰). "بررسی ارتباط سازوکارهای نظام راهبری شرکتی و ساختار سرمایه در بورس اوراق بهادار تهران". فصلنامه پژوهش‌های حسابداری مالی. سال سوم. شماره ۸.
- مرادزاده فرد، مهدی، زارع‌زاده مهریزی، محمدصادق و تاکر، رضا. (۱۳۹۱). "تأثیر پاداش هیئت‌مدیره و مالکیت نهادی بر مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران". فصلنامه بورس/اوراق بهادار، شماره ۱۸.
- Abbott, L.J, Park, Y and Parker, S. (2000). "The Effects of Audit Committee Activity and Independence on Corporate Fraud", *Managerial Finance*, Vol. 26.
- Carcello, J.V and Nagy, A.L. (2004). "Audit Firm Tenure and Fraudulent Financial Reporting Auditing", *A Journal of Practice and Theory*, Vol. 23(2).
- Chang, J and Sun, H. (2009). "The Relation between Earnings Informativeness, Earnings Management and Corporate Governance in the Pre- and Post-SOX periods", *American Accounting Association. Annual Meeting*.
- Chtourou, S.M, Bedard, J and Courteau, L. (2001). "Corporate Governance and Earnings Management", *Working Paper Series*, [Online < <http://ssrn.com/abstract=275053> >].
- Coulton, J, James, C and Taylor, S. (2001). "The Effect of Compensation Design and Corporate Governance on the Transparency of CEO Compensation Disclosures", *UTS School of Accounting Working Paper*. No. 45, [Online < <http://ssrn.com/abstract=273628> >].
- Dechow, P.M, Sloan, R.G and Sweeney, A.P. (1995). "Detecting Earnings Management", *The Accounting Review*, Vol. 70(2).
- Jones, S and Sharma, R. (2001). "The Impact of Free Cash Flow, Financial Leverage and Accounting Regulation on Earnings Management in Australia's 'Old' and 'New' Economies". *Managerial Finance*, Vol. 27 (12).
- Klein, A. (2002). "Audit Committee, Board of Director Characteristics, and Earnings Management", *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 33(3).
- Kouki, M., Elkhaldi, A, Atri, H and Souid, S. (2011). "Does Corporate Governance Constrain Earnings Management? Evidence from U.S. Firms", *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, Vol. 35.
- Peasnell, K.V, Pope, P.F and Young, S. (2000). "Accrual Management to Meet Earnings Targets: U.K. Evidence Pre- and Post-Cadbury", *The British Accounting Review*, Vol. 32(4).
- Peasnell, K.V, Pope, P.F and Young, S. (2005). "Board Monitoring and Earnings Management: Do Outside Directors Influence Abnormal Accruals?", *Journal of Business Finance and Accounting*, Vol. 32(7-8).
- Sarkar, J, Sarkar, S and Sen, K. (2008). "Board of Directors and Opportunistic Earnings Management: Evidence from India", *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, Vol. 23(4).
- Xie, B, Davidson, W.N and Dadalt, P.J. (2003). "Earnings Management and Corporate Governance: The Roles of the Board and the Audit Committee", *Journal of Corporate Finance*. Vol. 9(3).